SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:599

av Daniel Lyckestam (M)

Bättre förutsättningar för att leva i Sverige

Sammanfattning

Sverige har goda möjligheter att bli världens bästa land att leva i, men det kräver ekonomisk utveckling i hela landet. I dag är tillväxten ojämnt fördelad och många mindre kommuner står inför en svår kombination av demografiska förändringar, svag ekonomisk utveckling, kompetensbrist och ett bostadsbestånd som inte längre motsvarar behoven. Det kommunala utjämningssystemet fyller en viktig funktion, men kan inte ersätta ekonomisk tillväxt. Sverige behöver en tillväxtlinje, inte en bidragslinje.

Motionen föreslår därför en nationell landsbygdsstrategi med konkreta reformer för att stärka tillväxten i hela landet. Därutöver föreslås att Förenklingsrådet och Implementeringsrådet får utvidgade uppdrag för att minska den samlade regelbördan, inte bara för företag utan även för kommuner, föreningar och enskilda. Motionen lyfter också behovet av bättre skolresultat, statlig medfinansiering för att ställa om föråldrade bostadsbestånd, starkare kommunala verktyg mot förfallna fastigheter och en riktig reformering av strandskyddet.

Målet är inte att alla kommuner måste växa i invånarantal, utan att hela Sverige ska få bättre förutsättningar för ekonomisk tillväxt, omställning och en långsiktig samhällsutveckling.

Innehållsförteckning

Sammanfattning....1
Förslag till riksdagsbeslut....3
Tillväxten i Sverige är ojämn....3
Landsbygd är mer än röda stugor, vita knutar och betesmark....4
Sverige behöver en tillväxtlinje och inte en bidragslinje....4
Landsbygden är inget museum....5
En svensk landsbygdsstrategi behöver tas fram....6
Sverige behöver färre regler och mindre krångel....7
Skolresultaten är avgörande för landsbygdens långsiktiga utveckling....8
Statligt stöd till kommuner i omställning....9
Utökade möjligheter att ingripa mot förfallna fastigheter....10
En riktig reformering av strandskyddet....11
Avslutning: Sverige behöver tillväxt i hela landet....12

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en nationell landsbygdsstrategi med konkreta reformer för att stärka den ekonomiska tillväxten i hela Sverige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bredda och stärka det nationella regelförenklingsarbetet, bl.a. genom utvidgade uppdrag till befintliga råd – Förenklingsrådet och Implementeringsrådet – så att även regelbördan för kommuner, föreningar och enskilda omfattas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att inom ramen för en nationell landsbygdsstrategi särskilt uppmärksamma skolresultaten i landsbygdskommuner och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna till statlig medfinansiering av strukturell omställning av dåligt anpassad bostadsbebyggelse och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att reformera plan- och bygglagstiftningen i syfte att ge kommunerna fler verktyg att ingripa mot kraftigt förfallna och misskötta fastigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kommunernas beslutsmandat över strandskyddet och möjligheterna till strandnära bebyggelse, även vid större vattendrag och sjöar, och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att begränsa länsstyrelsernas automatiska överprövning av kommunala strandskyddsdispenser och tillkännager detta för regeringen.

Tillväxten i Sverige är ojämn

Sverige är på många sätt ett väldigt bra land med otroliga möjligheter. Det ska dock inte hindra oss från att sikta ännu högre. Sverige har förutsättningar att bli världens bästa land att leva i. För att lyckas med det behöver vi ta tillvara hela landets potential. Det räcker inte att några få storstadsregioner står för en allt större del av landets ekonomiska utveckling. Alla Sveriges kommuner behöver tillväxt.

Sverige är ett stort land med stora geografiska skillnader. Vi har internationellt framgångsrika företag, starka industrimiljöer, naturresurser och goda förutsättningar för företagande långt utanför storstäderna. Ändå skiljer sig den ekonomiska utvecklingen kraftigt mellan olika delar av landet. Stockholm står ensamt för över 30 % av Sveriges BNP enligt Tillväxtverket.

Riksdagens utredningstjänst har i rapporten Tillväxt i Sverige (dnr 2026:892) undersökt den regionala tillväxten under perioden 2000 till 2024. Mätt som real bruttoregionalprodukt per invånare varierade tillväxten mellan 3,4 och 41,3 procent på länsnivå, medan genomsnittet för riket var 31,5 procent. Högst tillväxt hade Stockholms län, följt av Västra Götalands län. Utredningstjänsten visar också att det under de flesta åren sedan 2012 varit färre än hälften av Sveriges kommuner som haft en årlig tillväxt över riksgenomsnittet.

Riksdagens utredningstjänst påpekar dessutom att den ekonomiska tillväxten i många mindre kommuner under vissa år kan ha drivits upp av ökade offentliga utgifter. Det gäller bland annat under flyktingkrisen 2016–2017 och pandemin 2020. Den ökade offentliga verksamheten kan alltså ha fått tillväxten att se starkare ut än vad den egentligen var.

Det innebär att antalet kommuner med en underliggande ekonomisk tillväxt under riksgenomsnittet kan vara ännu större än vad RUT:s siffror visar.

Siffrorna visar alltså att Sverige har betydande geografiska tillväxtskillnader. Det finns naturligtvis många framgångsrika mindre kommuner och industriorter, men stora delar av landet har under lång tid haft en svagare ekonomisk utveckling. Det är ett problem som behöver tas på större allvar. Att fler än hälften av kommunerna har en tillväxt över snittet är inte ett mål i sig, men alla kommuner behöver ha en tillräckligt hög tillväxt för att hela landet ska utvecklas. Idag är tillväxten ojämnt fördelad.

Lina Bjerke vid Jönköping International Business School har i artikeln ”Var sker ekonomisk tillväxt i Sverige?” från 2019 illustrerat hur ojämnt den ekonomiska tillväxten är fördelad mellan Sveriges kommuner. Kartbilder över perioderna 1995–2015 och 2005–2015 visar att tillväxten är koncentrerad till ett begränsat antal geografiska områden, framför allt storstadsregionerna. Bjerkes sammanställning visar att endast 46 av Sveriges 290 kommuner hade en ekonomisk tillväxt över riksgenomsnittet år 2015.

Även om materialet är historiskt illustrerar det de stora geografiska skillnaderna i Sveriges ekonomiska utveckling. Bjerkes artikel visar visuellt tydligt att tillväxten i Sverige är koncentrerad till ett fåtal geografiska områden. Dessa skulle kunna struktureras någorlunda utifrån följande: Mälardalen, Västra Götaland, västra Skåne och västkusten, ett par gruvkommuner i norr och ett antal kommuner i Småland, inte minst kommuner i anslutning till E4an och stambanan.

Landsbygd är mer än röda stugor, vita knutar och betesmark

Det går alltså med fog att hävda att det föreligger tydliga skillnader vad gäller tillväxt mellan stad och land. Men när landsbygd diskuteras behöver begreppet vara bredare än vad som ofta framgår av debatten. Landsbygd handlar inte enbart om röda stugor, vita knutar och betesmarker. Landsbygdsbegreppet behöver breddas till att även inkludera mindre städer som exempelvis Kristianstad och Hässleholm, så kallade micropolitans.

Båda dessa städer ligger i utpräglade landsbygdsregioner och är rent krasst i ett internationellt perspektiv att räkna som landsbygd. Det är dessa mindre städer, tätorter och omgivande landsbygder som tillsammans bär upp stora delar av Sveriges lokala arbetsmarknader. Tyvärr missar regionala utvecklingsstrategier ofta småstads-kommuneras särskilda förutsättningar, men i denna motion avses med landsbygd såväl mindre städer som mindre kommuner.

Sverige behöver en tillväxtlinje och inte en bidragslinje

Kommunerna står inför en lång rad utmaningar. Befolkningen blir allt äldre och kostnaderna för äldreomsorgen väntas öka kraftigt. Enligt Sveriges Kommuner och Regioners ekonomirapport från maj 2025 beräknas äldreomsorgens kostnader öka med omkring fyra miljarder kronor årligen till följd av den demografiska utvecklingen. SCB:s befolkningsprognos visar dessutom att antalet personer som är 85 år eller äldre väntas öka med närmare 60 procent mellan 2025 och 2035.

Samtidigt ökar kraven från såväl lagstiftningen som medborgarna på den kommunala servicen. För kommuner med svag ekonomisk utveckling blir det en allt svårare ekvation att få ihop. Många kommuner behöver redan i dag anpassa sina verksamheter till färre barn och unga, samtidigt som antalet äldre ökar. Skolor behöver organiseras om, bostadsbeståndet anpassas och allt större resurser avsättas till äldreomsorgen. Det kräver både ekonomiska resurser och förmåga att fatta svåra beslut.

Utan tillväxt riskerar skillnaderna mellan Sveriges kommuner att växa. Det handlar om människors inkomster, utbildningsnivåer och möjligheter till arbete, men också om kommunernas förmåga att erbjuda den välfärd som invånarna förväntar sig. På sikt riskerar vi ett Sverige där människors livsvillkor skiljer sig allt mer beroende på var i landet de bor.

Kommuner som Östra Göinge, Perstorp, Filipstad och Lessebo är tydliga exempel på hur beroendet av statliga bidrag och det kommunala utjämningssystemet ser ut. Under 2024 kom omkring 40–50 procent av dessa kommuners samlade skatteintäkter, generella statsbidrag och utjämning från just statsbidrag och utjämning. Även i en större kommun som Kristianstad kommer var tredje budgetkrona från statliga bidrag av olika slag (30,8 % år 2024). Systemet fyller en viktig funktion för att säkerställa en fungerande välfärd, men det illustrerar också behovet av att stärka kommunernas egen skattekraft. På lång sikt behöver fler kommuner få förutsättningar att minska sitt beroende av statliga bidrag genom ökad sysselsättning och ekonomisk tillväxt.

Det kommunala utjämningssystemet kan omfördela resurser, men det kan inte ersätta ekonomisk tillväxt. År 2026 är det endast 17 av Sveriges 290 kommuner som betalar en avgift inom inkomstutjämningen. Övriga 273 kommuner får bidrag. De avgiftsbetalande kommunerna återfinns framför allt i Stockholmsområdet, men även i bland annat Skåne. Systemet finansieras till stor del av staten och fyller en viktig funktion för att ge kommunerna likvärdiga ekonomiska förutsättningar. Men vi kan inte bygga Sveriges framtid på att staten år efter år kompenserar för strukturella problem utan att samtidigt göra tillräckligt för att komma till rätta med dem. Sverige behöver en tillväxtlinje och inte en bidragslinje.

Det betyder inte att varje kommun måste få fler invånare. Men varje kommun måste ha förutsättningar att stärka sin ekonomi, utveckla sitt näringsliv och anpassa sin verksamhet efter nya förhållanden. Det gäller inte minst när befolkningen förändras och den tekniska utvecklingen ställer nya krav på arbetsmarknaden.

Sverige har inte råd att låta stora delar av landet halka efter. Vi behöver ta tillvara den tillväxtpotential som finns i hela landet.

Landsbygden är inget museum

Den svenska landsbygden är en del av den svenska folksjälen och har i alla tider stått för en särskilt viktig del av landet Sverige. Många svenskar har antingen bott på landet, eller på somrarna och annan ledig tid längtat dit, till släkten, till vännerna på midsommar eller till den egna stugan vid en skogssjö. Sverige består i mångt och mycket av ett naturälskande folk, och den frihet som erbjuds i våra skogar, på fälten och vid våra kuster definierar mycket av det som vi alla älskar med Sverige i dag.

Samtidigt är landsbygden inget museum eller ett friluftsområde för semestrande storstadsbor. Landsbygden är miljontals människors hem och den behöver vara livskraftig och stå på sina egna ben, som den gjort i alla tider förr.

Tyvärr har livet på landet till viss del blivit svårare. Befolkningen har under lång tid minskat på flera håll och de senaste årens utveckling med lägre barnafödande riskerar att förstärka problemen, även i relativt storstadsnära landsbygdskommuner. Förändrade konsumtionsvanor genom exempelvis e-handel, kombinerat med större köpcentrum kring större orter, har påverkat lokal handel i mindre samhällen. Finanskrisen 2008, automatisering och teknikutveckling har också förändrat förutsättningarna för många industrier runt om i Sveriges småkommuner.

När arbetstillfällen försvinner och befolkningen minskar försvagas ofta den lokala ekonomin. Högutbildade söker sig till andra arbetsmarknader än de som erbjuds på landsbygden och kommunerna får svårare att attrahera nya företag och invånare. Det riskerar att bli en negativ spiral där svagare ekonomisk utveckling leder till ytterligare utflyttning och försämrade förutsättningar för handel, service och utbildning.

Dessa problem är inte oviktiga för Sverige som helhet. Våra svenska städer är beroende av de varor som produceras på landsbygden. Oavsett om det handlar om livsmedel, skogsråvara eller industriprodukter behöver landsbygden kunna personalförsörja viktiga näringssektorer. Det är också en fråga om Sveriges beredskap och förmåga att upprätthålla samhällsviktig produktion i kris och krig.

Landsbygden har samtidigt flera konkurrensfördelar som skulle kunna bidra till ökad tillväxt och livskraft. Men för att dessa kommuner ska komma till sin rätt handlar det i mångt och mycket om att låta landsbygden använda sig av och utveckla sin fulla potential.

En svensk landsbygdsstrategi behöver tas fram

Sverige behöver ta ett helhetsgrepp vad gäller landsbygdens problem och utmaningar genom en samlad nationell strategi. Likheterna mellan landets olika landsbygdsdelar är stora och många kommuner brottas med samma problem. En nationell strategi kan konkretisera vilka problem som finns och föreslå reformer för att möta dessa.

Situationen i landsbygdsdelarna av Sverige har i dag likheter med den som rådde i gamla DDR på 90-talet. Efter Berlinmurens fall ställdes Tyskland inför faktum att stora delar av det nya landet var extremt eftersatta. De östra delarna bestod av kommunistiska miljonprogramsområden och socioekonomiskt svaga grupper. De starkare grupperna flyttade snabbt till västra Tyskland. I Tyskland insåg man att denna utveckling hotade såväl den sociala som den rent fysiska infrastrukturen. Utflyttningen påverkade även skolsystemen då skattekraften och den socioekonomiska befolkningsbalansen försvagades, liksom handel och service i allt mer tomma bostadsområden.

Den tyska regeringen sjösatte i början av 2000-talet en omfattande satsning på stadsomvandling i de östra förbundsländerna, bland annat genom programmet Stadtumbau Ost. Genom att riva övertaliga bostäder, rusta upp bostadsområden och anpassa samhällena efter nya förutsättningar försökte man bryta den negativa utvecklingen. Det är en erfarenhet som Sverige kan dra lärdomar av.

Liknande utveckling har kunnat ses i delar av det amerikanska rostbältet men utan en tydlig reformagenda som togs fram i Tyskland, där nedlagda amerikanska industrier och utflyttning under lång tid påverkat hela samhällens utveckling. I boken Hillbilly Elegy beskriver J.D. Vance hur industrins tillbakagång också kan få sociala konsekvenser som sträcker sig långt bortom de förlorade arbetstillfällena. Det går inte att utesluta att många kommuner och områden i Sverige hade kunnat se en liknande negativ utveckling av livskvaliteten som i det amerikanska rostbältet om det inte hade varit för den svenska välfärdsstatens utjämnande effekter. Utan den svenska utjämningen hade även svenskar i tidigare stolta industrikommuner på landsbygden kunnat bo i husvagnsområden likt i USA.

Sverige har andra förutsättningar än såväl det tidigare Östtyskland som USA, men de strukturella problemen har flera gemensamma drag. När människor med utbildning och ekonomiska resurser flyttar från en ort försvagas skattekraften. Det påverkar skolor, handel, service och möjligheterna att locka nya invånare och företag. För kommuner som under lång tid haft en svag ekonomisk utveckling räcker det sällan med enskilda projekt eller tillfälliga bidrag.

Inte sällan möts svensk landsbygd av osammanhängande politiska förslag som i sig kan vara viktiga, men som utan en helhet ändå riskerar att göra föga nytta. En nationell landsbygdsstrategi behöver därför utgå från de strukturella problemen och innehålla konkreta reformer som stärker tillväxten. Det handlar om skolresultat, kompetensförsörjning och anpassning till en ny arbetsmarknad, kommunernas möjligheter att anpassa sitt bostadsbestånd och ett större lokalt självbestämmande över samhällsutvecklingen. Detta självbestämmande måste samtidigt mötas med en tydlig kravbild på positiv förändring. Det går inte att, likt i Malmö, år efter år motta miljontals kronor i bidrag från olika system, utan att samtidigt vidta strukturella reformer för att förbättra kommunens effektivitet.

Sverige behöver färre regler och mindre krångel

Under årtionden har EU och Sverige byggt upp ett omfattande system av lagar, regler, tillståndskrav och administrativa skyldigheter. Behövs alla dessa? Regler som införts vid olika tidpunkter och med goda avsikter kan tillsammans skapa en omfattande byråkrati som begränsar såväl företagande som människors frihet.

Tillväxtjämförelsen mellan USA och EU kan statuera ett tydligt exempel. För 20 år sedan var de båda ekonomierna jämbördiga, men idag har USA dragit ifrån med hästlängder. USA innoverar, Kina kopierar och EU reglerar. Här borde Sverige kunna gå före och visa en annan väg inom EU.

Problemet handlar inte enbart om företagens villkor. Det handlar också om kommuner som får allt fler administrativa skyldigheter, föreningar som möter komplicerade krav och privatpersoner som begränsas av regler. Enskilda bestämmelser kan framstå som rimliga var för sig, men den samlade regelbördan riskerar att bli

orimlig. Inte minst visar sig mängden av alla regleringar på just landsbygden och specifikt när det gäller naturen och skogsområden, som i frekventa fall regleras genom rader av olika lagar och bestämmelser.

För företagare på landsbygden kan regelbördan vara särskilt betungande. En mindre företagare har sällan tillgång till egna jurister eller administratörer och måste ofta själv hantera tillståndsansökningar, dokumentation och myndighetskontakter. Även här kan man se en stad-och-land-dimension. Enligt Tillväxtverkets undersökning ”Företagens villkor och verklighet 2023” upplever omkring 30 procent av företagen i landsbygdskommuner lagar och myndighetsregler som ett stort hinder för tillväxt, jämfört med omkring 20 procent i storstadskommuner. Det är en betydande skillnad som visar att regelbördan inte upplevs lika över hela landet.

I USA har Elon Musk genom arbetet med Department of Government Efficiency, Doge, väckt uppmärksamhet kring behovet av att ifrågasätta offentlig byråkrati och etablerade arbetssätt. Även om både metoderna och resultaten har varit omdiskuterade är den grundläggande frågan relevant också för Sverige. Hur mycket av dagens regelverk behövs egentligen, och hur mycket finns kvar därför att ingen på allvar har ifrågasatt det?

Tidöregeringen har tagit initiativ genom Förenklingsrådet och Implementeringsrådet som komplement till det tidigare Regelrådet. Förenklingsrådet har redan identifierat förslag med en uppskattad besparingspotential på 15,5 miljarder kronor årligen, vilket visar att det finns betydande möjligheter till förenkling. Dessa organ har dock huvudsakligen företagens regelbörda i fokus. Trots de initiativ som redan tagits saknas en genomgripande översyn av hela det svenska regelbeståndet som även omfattar regler som påverkar kommuner, föreningar och enskilda. Det finns därför skäl att gå längre och bredda uppdragen till Förenklingsrådet och Implementeringsrådet.

Regelförenklingsarbetet bör inte begränsas till företagens villkor utan också omfatta kommunal verksamhet, föreningsliv och privatpersoners vardag samt ägande. Arbetet bör även innefatta en mer systematisk översyn av befintliga lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter för att identifiera regler som kan avskaffas, förenklas eller slås samman. En betydande del av Sveriges regelverk har sitt ursprung i EU. Det utvidgade regelförenklingsarbetet bör därför också omfatta svenska regler som går längre än vad EU-rätten kräver och identifiera befintlig EU-lagstiftning som Sverige bör verka för att förändra.

Förenklingsrådet och Implementeringsrådet bör inom sina respektive ansvarsområden få tydliga uppdrag att lämna konkreta förslag. Varje regel bör kunna motiveras utifrån vilken nytta den gör, vilka kostnader den medför och om syftet kan uppnås på ett enklare sätt. Målet bör vara att åstadkomma en mätbar minskning av den samlade regelbördan och frigöra tid och resurser för människor, företag och annan verksamhet. Färre regler kan frigöra tillväxtpotential, inte minst på landsbygden.

Skolresultaten är avgörande för landsbygdens långsiktiga utveckling

En av de viktigaste faktorerna för landsbygdens långsiktiga utveckling handlar om högre skolresultat och bättre skolor. Det blir särskilt viktigt i orter där befolkningen

minskar eftersom skolornas prestationer har stor betydelse för möjligheterna att attrahera och behålla barnfamiljer och en välutbildad medelklass.

Det finns betydande skillnader i skolresultat mellan stad och land som sällan får den uppmärksamhet de förtjänar i den svenska skoldebatten. Alltför ofta debatteras friskolornas vara eller icke vara, men sällan det faktum att landsbygdens skolor underpresterar gentemot storstadens skolor. Skolforskaren Gabriel Heller-Sahlgren har i rapporter för Svenskt Näringsliv visat att elever på landsbygden och i mindre städer i genomsnitt presterar sämre än elever i storstäderna. Skillnaderna kvarstår även när hänsyn tas till elevernas bakgrund. I rapporten ”Stora skillnader i skolkvalitet” från 2022 uppskattas skillnaden i kunskapsutveckling mellan olika kommuntyper motsvara ungefär ett års inlärning på högstadiet.

Även i Långtidsutredningen 2019 (SOU 2019:65) konstateras att resultatskillnaderna mellan stad och landsbygd växer under grundskoletiden och att skillnaderna är särskilt stora bland pojkar. Samtidigt utbildar sig unga kvinnor i betydligt större utsträckning än unga män. Enligt SCB hade 66 procent av kvinnorna som tog gymnasieexamen 2019 påbörjat högskolestudier inom fem år, jämfört med 48 procent av männen.

I många landsbygdskommuner finns redan en obalans mellan antalet kvinnor och män i yngre åldrar. Skillnaderna i skolresultat, utbildningsval och flyttmönster riskerar att ytterligare förstärka landsbygdens demografiska utmaningar.

Framtidens arbetsmarknad kommer dessutom att se annorlunda ut. Automatisering, robotisering och artificiell intelligens förändrar redan förutsättningarna för såväl industrin som tjänstesektorn. Produktionen kan mycket väl öka, men med färre medarbetare. För många mindre orter, där arbetsmarknaden ofta är beroende av ett begränsat antal större arbetsgivare, kan förändringarna få stora konsekvenser. Det behöver inte nödvändigtvis och i alla lägen betyda att arbetstillfällena blir färre, men det kommer att ställas nya krav på människors kunskaper och förmåga att ställa om.

Kombinationen av utflyttning, lågt barnafödande, automatisering och artificiell intelligens gör troligen förmågan till omställning, hos såväl individ som samhälle, extremt viktig framöver. Där blir troligen skolan och dess kvalitet på undervisningen avgörande för mångas framgång i omställningsarbetet.

Landsbygden har under lång tid haft en stark tradition av företagande, industri och praktiskt yrkeskunnande. Dessa styrkor ska tas tillvara. Men i en tid när teknik-utvecklingen går allt snabbare blir förmågan att lära nytt allt viktigare. Om elever på landsbygden redan från början ges sämre kunskapsmässiga förutsättningar riskerar det att bli ett allvarligt hinder för framtidens tillväxt. Det gäller både möjligheterna att försörja befintliga företag med rätt kompetens och att skapa helt nya verksamheter.

Skolresultaten är därför inte enbart en utbildningspolitisk fråga. De är avgörande för landsbygdens konkurrenskraft och möjligheter att stå på egna ben. En nationell landsbygdsstrategi behöver särskilt undersöka varför kunskapsresultaten skiljer sig mellan olika kommuntyper och presentera konkreta reformförslag för att höja resultaten.

Statligt stöd till kommuner i omställning

Flera av Sveriges landsbygdskommuner befinner sig i en kraftig befolkningsförändring med färre invånare och lågt barnafödande. Framför allt möter dessa kommuner också en förändrad befolkningssammansättning till följd av såväl flyktinginvandring som

utflyttning/minskad inflyttning av högutbildade. Samtidigt står många av dessa kommuner med oattraktiva bostäder på oattraktiva platser, inte sällan gamla miljonprogramsområden och annan dåligt anpassad bebyggelse kring tidigare industriorter. Ett arv från en svunnen tid som dessa kommuner nu behöver hantera.

När befolkningen minskar och bostadsmarknaden försvagas uppstår en situation där gamla bostadsområden förfaller samtidigt som det saknas attraktiva boendemiljöer för människor som skulle kunna tänka sig att flytta till kommunen. Resursstarka familjer flyttar och med dem försvinner skattekraft, något som inte minst påverkar skolorna. Allt hänger ihop.

Lösningen handlar bland annat om bostadsbyggande och boendemiljöer som kan attrahera en bredare befolkning. Det behövs färre gamla miljonprogramsområden eller annan oattraktiv tätortsbebyggelse som inte längre motsvarar dagens behov. I Småland, Värmland, Blekinge, nordöstra Skåne och flera andra landsdelar finns exempel på tätorter vars bykärnor består av slitna och delvis tomma hyresbostäder. På vissa platser behöver den gamla och dåligt anpassade bebyggelsen rivas och ersättas med ny och attraktiv bebyggelse.

Under industrialismens storhetstid och 1900-talets stora befolkningsökning beslutade svenska staten att satsa på bostadsbyggande. Under ett antal decennier byggdes hyreshus där arbetare kunde bo för att kunna arbeta på industrierna som låg i anslutning till byarna. Staten subventionerade kraftigt och en omfattande byggnation tog fart. I dag behövs det på många håll en helt annan boendemiljö för att attrahera nya invånare. Gärna nära vatten.

Att riva kostar stora summor, särskilt som hyresintäkter försvinner. Här finns ett tydligt behov av att staten går in med omställningsstöd till kommuner för att dessa ska kunna anpassa sin bebyggelse efter dagens och framtidens behov. Staten var med och byggde, och den behöver nu bidra till omställningen.

Det handlar inte om att bevara gamla strukturer eller att långsiktigt subventionera en svag bostadsmarknad. Tvärtom handlar det om att ge kommunerna möjlighet att skapa en ny identitet med livskraftiga och attraktiva samhällen. Kommuner som tappar invånare ska inte behöva lägga en orimligt stor del av sina resurser på att förvalta ett bostadsbestånd som byggdes ut genom statliga medel och påtryckningar, men som inte längre efterfrågas. Riskerna med oseriösa fastighetsägare och social dumpning är dessutom stora, något som exempelvis Perstorp nyligen fick erfara, vilket får stora konsekvenser för den kommunala ekonomin och den sociala sammansättningen i en liten kommun.

Utökade möjligheter att ingripa mot förfallna fastigheter

En reform som skulle kunna ge tydlig och snabb effekt är ett förändrat lagutrymme och utökat beslutsmandat för kommuner att vidta åtgärder mot oseriösa fastighetsägares förfallna fastigheter och andra skamfläckar.

Äganderätten är stark och det är i grunden bra. Men det uppstår ett problem när friheten att äga påverkar andra människors frihet och värden. Förfallna hus och skräpiga fastigheter kan dra ner attraktiviteten i hela samhällen. I mindre kommuner med låga

fastighetsvärden kan ett takbyte på en villa kosta mer än vad hela fastigheten är värd. Det begränsar möjligheterna att få renoveringslån och bidrar till att fastigheter förfaller.

Ofta ser kommunerna även att oseriösa fastighetsägare köper upp såväl villor som hyreshus, eller rent av gamla industrilokaler, för att sedan hyra ut. Intresset för att renovera och sköta underhållet av fastigheterna är obefintligt. Här måste kommunerna få lagrum att agera i större utsträckning än vad som i dag är möjligt.

Kommunerna behöver ges fler verktyg och möjlighet att i ett tidigare skede ställa krav på fastighetsägare som inte sköter sina hus, tomter eller andra fastigheter. En modell med en stegvis konsekvenstrappa där kommuner kan agera genom fler verktyg i lagen behöver utformas. Det bör bland annat handla om effektivare förelägganden och viten. I yttersta fall måste kommuner också kunna ges möjlighet att tvångsförvalta eller expropriera kraftigt misskötta fastigheter.

Ska en strategisk samhällsutveckling kunna utformas i svenska kommuner, oavsett stad eller land, behöver flera delar samspela. Hela och rena hus, rena och snygga byar, bostäder och tomter och rätt bostadstyper där människor faktiskt vill bo.

En riktig reformering av strandskyddet

En av de tydligaste konkurrensfördelarna landsbygden har att erbjuda är naturen och attraktiva boendemiljöer i dess närhet. Framför allt är boende i anslutning till vatten ofta efterfrågat av marknaden. Tyvärr är landsbygdens möjligheter att använda sig av dessa konkurrensfördelar fortfarande begränsade, även efter de senaste årens lättnader i strandskyddet. Strandskyddslagstiftningen kan i praktiken uppfattas som särskilt orättvis då storstäder som Stockholm tillåts bygga stora fastighetskomplex ända intill kust-linjerna, medan småskaliga byggprojekt ute i lågexploaterade Landsbygdssverige nekas. Alliansregeringens reform 2010 om LIS-områden, landsbygdsutveckling i strandnära lägen, var ett steg i rätt riktning. Även senare reformer har inneburit lättnader och det är nu särskilt angeläget att Tidöregeringens andra strandskyddsutredning presenteras och blir till reell lagstiftning. Trots lättnaderna som Tidö införde kopplat till strandskyddet är det för många landsbygdskommuner fortfarande orimligt svårt att skapa nya attraktiva bostadslägen intill vatten. Det är inte sällan de kommuner som behöver nya invånare allra mest som har svårast att skapa de boendemiljöer som människor faktiskt efterfrågar.

I mindre kommuner finns sällan en marknad för stora bostadsprojekt. Efterfrågan kan i stället handla om några enstaka villor i attraktiva lägen. Den lilla byn på landsbygden, som har en trevlig å rinnande en bit utanför byn, borde kunna ges möjlighet att se nya barnfamiljer flytta in i nybyggda villor i anslutning till ån. Familjer som söker det lite avskilda men vackra läget, men som ändå hade handlat i den lokala butiken och låtit sina barn fylla upp de minskade barnkullarna i byskolan.

För att få till en strukturell förändring med ökad byggnation och befolkningsökning på landsbygden behöver vattendragens storlek inte vara en begränsande faktor.

Låt oss ta ett av Skånes största vattendrag som exempel, Helge å. En å som börjar uppe i Småland och som sedan passerar kommunerna Osby, Östra Göinge och Kristianstad innan den når Hanöbukten. Längs den flera mil långa sträckan snirklar ån genom obyggda marker och östskånsk vildmark. Den rinner genom kommuner som

brottas med demografiska utmaningar, men även genom kommuner med såväl industri som stora lantbruk viktiga för hela Sveriges produktion av mat och industrivaror.

Här om någonstans skulle ökade möjligheter till strandnära byggnation kunna göra stor skillnad. Exemplet med Helge å är självklart bara ett i raden av liknande exempel i såväl Skåne som hela landet. I stora delar av Norrland finns motsvarande möjligheter där vattendragen är betydligt större än de små bäckar som omfattas av de senaste årens lättnader.

Vad som behövs är ett större kommunalt beslutsmandat att hantera och ge tillstånd till strandnära bebyggelse, även vid större vattendrag och sjöar där exploateringstrycket är lågt. Dessa avvägningar görs i huvudsak bäst lokalt där kännedomen om den lokala marknaden och den strategiska planeringen hos kommunerna finns. Det kommunala beslutsmandatet kan samtidigt kompletteras med nationella riktlinjer vad gäller natur-hänsyn, biologisk mångfald och allmänhetens tillgång till vatten.

Länsstyrelsernas automatiska överprövning av kommunala strandskyddsdispenser behöver också begränsas. Kommunerna måste ges ett större förtroende att fatta beslut utifrån sina egna förutsättningar.

Avslutning: Sverige behöver tillväxt i hela landet

Sverige har fantastiska möjligheter. Vi har ett starkt näringsliv, hög kompetens, stora naturresurser och en lång tradition av företagande och innovation. Men om vi ska kunna ta nästa steg måste fler delar av landet ges möjlighet att bidra till den ekonomiska utvecklingen.

De geografiska tillväxtskillnaderna är inte bara ett problem för de kommuner som halkar efter. De riskerar att på sikt skapa allt större skillnader i människors livsvillkor och i kommunernas möjligheter att klara sina uppdrag. Den demografiska utvecklingen, ökade kostnader för välfärden och en arbetsmarknad i snabb förändring gör att behovet av ekonomisk tillväxt och omställningsförmåga blir allt större.

Landsbygden behöver ges förutsättningar att stå på egna ben istället för att hållas under armarna. Det handlar inte om att alla kommuner ska se likadana ut eller att varje kommun måste öka i befolkning. Det handlar om att ge kommunerna möjlighet att använda sina konkurrensfördelar, utveckla sitt näringsliv, stärka skolresultaten och anpassa samhällsplaneringen efter framtidens behov. I grunden behöver Sverige en tillväxtlinje istället för en statlig bidragslinje.

Sverige kan bli världens bästa land att leva i, om vi skapar möjligheter för såväl stad som land att utvecklas utifrån sina förutsättningar.

Daniel Lyckestam (M)